

खण्ड (ख) बोध र अभिव्यक्ति

एकाइ १: बोध र शब्दभण्डार तथा बुँदा टिपोट र संक्षेपीकरण

अङ्क १५

१. २०७२ सेट सी प्र.नं. ९

तलको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् : (१०)
 शिक्षामा महिलाहरू पछि पर्नुमा आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक वनावट र राजनीतिक कारण प्रमुख रहेका छन्। शिक्षामा महिला सहभागिता कम हुनुका आर्थिक र सामाजिक कारणहरूका रूपमा आर्थिक विपन्नता, शैक्षिक चेतनाको कमी, परम्परागत सामाजिक धारणा, अन्धविश्वास तथा रुढिवाद, छिटो विवाह, घरायसी काममा महिलाको बढी संलग्नता आदिलाई लिन सकिन्छ। यस्तो अवस्थामा महिला शिक्षाको उपयुक्त विकासका लागि उल्लिखित कारणहरूलाई ध्यानमा राखेर योजना बनाई कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्दछ। खासगरी महिला शिक्षाप्रति रहेका नकारात्मक धारणा, अन्धविश्वास, सामाजिक भेदभाव हटाई शैक्षिक चेतनामा अभिवृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सबैले पढ्न पाउने अधिकारको कदर गर्ने र छोरीहरूलाई स्कुल पठाउने कार्यमा समाजलाई अभिप्रेरित गरिनु आवश्यक छ। त्यसै गरी भौगोलिक दृष्टिले विकट र दुर्गम क्षेत्रहरूमा विद्यालय तथा अन्य शिक्षण संस्था खोल्ने कामलाई प्राथमिकता दिनु र विपन्न वर्गका लागि आयमूलक कार्यक्रम तथा उपयुक्त रोजगारीको अवसर सृजना गरिनु आवश्यक देखिन्छ।

प्रश्नहरू:

- क) शिक्षामा महिलाहरू पछि पर्नुका कारणहरू के के हुन् ?
- ख) शिक्षामा महिला सहभागिता कसरी गराउन सकिन्छ ?
- ग) महिला शिक्षाको उपयुक्त विकासका लागि कस्ता योजनाहरू आवश्यक हुन्छन् ?
- घ) माथिको अनुच्छेदका लागि उपयुक्त शीर्षक राख्नुहोस्।
- ङ) 'अभिवृद्धि' र 'अन्धविश्वास' शब्दको अर्थ लेख्नुहोस्।

२. २०७२ सेट सी प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेदलाई एक तृतीयांशमा सङ्क्षेपीकरण गर्नुहोस् : (५)
 आजको विश्वमा मानव जातिका लागि मानव अधिकार भन्ने कुरा अपरिहार्य विषय बन्न पुगेको छ। मानव अधिकारको अभावमा मान्छेको वैयक्तिक विकास सम्भव छैन। जब एउटा नागरिक आफ्ना अधिकारहरूबाट वञ्चित रहन्छ तब तसको असर समाज र राष्ट्रले समेत भोग्नु पर्ने हुन्छ। मानव अधिकार कुनै एउटा व्यक्ति वा राज्यको मात्र सरकारको कुरा होइन। यसको सम्मान संसारका हरेक व्यक्ति, समाज, राज्य एवम् अन्तर्राष्ट्रिक सहयोग आवश्यक हुन्छ। तापनि आफ्नो मुलुकमा मानव अधिकारलाई सम्मान गर्ने परिपाटी कायम गर्ने कि नगर्ने भन्ने विषय भने त्यस मुलुकको राज्य व्यवस्था वा सरकारमै निर्भर गर्दछ। यस अर्थमा मानव अधिकारको सम्मान गर्न र त्यसलाई सुदृढ पार्न सरकारको नै सबैभन्दा महत्वपूर्ण भूमिका रहनु स्वाभाविक हो।

३. २०७२ सेट डी प्र.नं. ९

तलको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् : (१०)
 मानिसका मनमा उठ्ने सङ्गीतमय भावनाहरूको ज्वार भाषाको माध्यम अँगाली बग्यो भने त्यो कविता हुन्छ। त्यसैले कविताका तीन केन्द्रिय तत्व हुन्- भावना, सङ्गीत र भाषा। साहित्यका कविता बाहेकका गद्य विधामा पनि मानक भावना र भाषाको संयोग हुने गर्दछ तर त्यहाँ सङ्गीत अपेक्षित हुँदैन। गद्य विधाका कथा, उपन्यास आदिले छोटो वा लामो कथाको आधार लिई जीवनका भावनाहरूलाई व्यक्त गर्दछन् भने नाटकले भावनाको नाटकीकरणलाई नै मुख्य रूपमा अँगाल्छ। कविताले भने लयात्मक सङ्गीत वा अलिकति उन्मुक्त गद्य सङ्गीतको आधार नलिई सुख छैन। त्यसैले साहित्यका अरु विधाबाट कवितालाई छुट्टयाउने आधार यसले अँगाल्ने मानवीय हृदयको सङ्गीतमय धारा नै हो। यो

धारा ज्यादा नियमित भयो भने छन्दोबद्ध कविता वा पद्यमा पनि लयात्मक अनुशासन मात्र हुँदैन। यसमा पनि सङ्गीतका स्वतन्त्र सम्भावनाहरू रहि रहन्छन्, किन्तु कम मात्रामा। त्यस्तै गद्य कविताको मुक्त सङ्गीतमा पनि लयात्मक अनुशासनका न्यूनतम तत्व रहि रहन्छन् अन्यथा त्यो गद्य कविता नभई विलकूल गद्य बन्न पुग्दछ। त्यसैले एउटाले धेरै थोर अनुशासन र कम स्वतन्त्रतामा आफ्नो उच्च लयात्मकताको विन्दु भेट्दछ भने अर्कोले कम अनुशासन र बढी मुक्तताको परिधिमा सङ्गीतको अर्कै सफलताको शिखरको अन्वेषण गर्दछ। कविताको आदि रूप गीत थियो र त्यो सङ्गीत प्रधान रहयो। गीतकै कोखबाट जन्मिएको कविता शिशुले क्रमशः सङ्गीतलाई साध्यका सद्म साधन बनाई भावनाको सुक्ष्म यात्रामा कलाका नयाँ आयामहरू खोज्यो भने गद्य कविताको यस लामो यात्रामा गद्य र पद्यका साँधमा गद्य कविताको नयाँ सीमान्त प्रदेशको आविष्कार भयो। यस प्रदेशमा सङ्गीत अझ गौण भई रहि नै रहेको छ तर भावनाको ज्वारमा त्यसले कविताका कलात्मक नयाँ सम्भावनाहरू खोज्दै छ।

प्रश्नहरू:

- कविता भनेको के हो ?
- गद्य र पद्य कवितामा लयात्मक सङ्गीतका दृष्टिले के भिन्नता पाइन्छ ?
- गीत र पद्यमा के अन्तर छ ?
- गद्य कविताको आविष्कार कसरी भयो ?
- 'भावना' र 'आयाम' शब्दको अर्थ लेख्नुहोस्।

४. २०७२ सेट डी प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्य मुख्य पाँच बुँदा टिपोट गर्नुहोस्। (५)

नेपालकै लोक संस्कृतिका दृष्टिले धनी रहेको पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको केन्द्र विन्दु पोखरा विभिन्न जातजाति तथा भाषाभाषीहरूको सामाजिक जीवन शैली एवम् लोक परम्परा र सांस्कृतिक सम्पदाको दृष्टिले समेत धनी रहेको छ। मूलतः गुरुङ, मगर, नेवार, क्षेत्री, ब्राह्मण आदि समुदायको लोक संस्कृतिले समृद्ध यस क्षेत्रको पर्यटन विकासमा सांस्कृतिक सम्पदाको भूमिका समेत महत्वपूर्ण रहने देखिन्छ तर पोखरा उपत्यकाको पर्यटन विकासको मुख्य आधार भनेको यहाँ रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरू नै हुन्। विदेशी पर्यटकदेखि आन्तरिक वा स्थानीय पर्यटकसम्मलाई पोखरामा आएपछि मन लोभ्याउने वा छुने दृश्य भनेको नजिकै देखिने अन्नपूर्णको हिम श्रृङ्खला हो। त्यसमा पनि माछापुच्छ्रे हिमालको छायालाई फेवातालको पानीमा हेर्दै डुङ्गामा सैर गर्नु सामान्य रोमाञ्चक विषय मात्र होइन, अलौकिक आनन्द पनि हो। त्यसै गरी पोखरा आएका मध्ये केही प्रकृतिप्रेमी पर्यटकहरूले यस उपत्यकाको पूर्वी भागमा रहेका बेगनास तथा रुपातालको क्षेत्रमा भ्रमण गरी डुङ्गा सैरबाट नै प्राकृतिक जीवजन्तु र वनस्पतिको अध्ययन एवम् जलक्रीडाको आनन्द लिने गर्दछन्। यसर्थ पोखराको पर्यटकीय गतिविधि भन्नु नै प्रकृतिको सुन्दर उपहार ताल सम्पदामा आधारित देखिन्छ।

५. २०७२ सेट इ प्र.नं. ९

तलको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् : (१०)

आजको विश्वमा मानव जातिका लागि मानव अधिकार भन्ने कुरा अपरिहार्य विषय बन्न पुगेको छ। मानव अधिकारको अभावमा मान्छेको वैयक्तिक विकास सम्भव छैन। जब एउटा नागरिक आफ्ना अधिकारहरूबाट वञ्चित रहन्छ तब त्यसको असर समाज र राष्ट्रले समेत भोग्नु पर्ने हुन्छ। अर्थात् मानव अधिकार कुनै एउटा व्यक्ति वा कुनै एउटा राज्यको मात्र सरोकारको कुरा होइन। यसको सम्मानमा संसारका हरेक व्यक्ति, समाज, राज्य एवम् अन्तर्राष्ट्रिक सहयोग अत्यावश्यक हुन्छ, तापनि आफ्नो मुलुकमा मानव अधिकारलाई सम्मान गर्ने परिपाटी कायम गर्ने कि नगर्ने भन्ने विषय भने त्यस मुलुकको राज्य व्यवस्था वा सरकारमै निर्भर गर्दछ। यस अर्थमा मानव अधिकारको सम्मान गर्न र त्यसलाई सुदृढ पार्न सरकारको नै सबैभन्दा महत्वपूर्ण भूमिका रहन स्वाभाविक हो। जहाँ मानव अधिकार को

सम्मान हुँदैन त्यहाँ प्रजातन्त्र पनि हुँदैन। जहाँ प्रजातन्त्र हुन्छ त्यहाँ मानव अधिकारको सम्मान गर्नु अनिवार्य हुन्छ। मानव अधिकारलाई गौण विषय ठानेर र त्यसलाई बेवास्ता गरेर प्रजातन्त्रको कुरा गर्नु निरङ्कुशतालाई आत्मसात् गर्नु हो। विश्वका कतिपय मुलुकहरूमा प्रजातन्त्रका नाममा मानव अधिकारको अवहेलना हुने कार्य हुँदै आएको छ। मानव अधिकारप्रति सम्मान दर्शाउने प्रजातान्त्रिक संविधानको निर्माण भएको भए पनि व्यवहारमा त्यसको पालना नगरिएका प्रशस्तै उदाहरणहरू पाइन्छन्। यसबाट के कुरा बुझ्नु जरूरी हुन्छ भने संविधानमा मात्रै मानव अधिकारप्रति प्रतिबद्धता जाहेर गरेर वास्तविक रूपमा मानव अधिकारको सम्मान हुन सक्तैन। मानव अधिकारको सम्मानका लागि प्रजातान्त्रिक संविधान अनुसार स्थापित हुने सरकारको कार्यशैली पनि प्रजातान्त्रिक हुनु पर्दछ।

प्रश्नहरू:

- क) मानव अधिकार किन आवश्यक छ ?
- ख) मानव अधिकारको सम्मान कसको सरोकारको विषय हो ?
- ग) प्रजातन्त्र र मानव अधिकारका बीचमा के कस्तो सम्बन्ध छ ?
- घ) राज्यले मानव अधिकारको सम्मान कसरी गर्न सक्तछ ?
- ड) 'अपरिहार्य' र 'निरङ्कुशता' शब्दका अर्थ के हुन् ?

६. २०७२ सेट इ प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्य मुख्य पाँच ओटा टिपोट गर्नुहोस् :

सेतो हिमालको सुन्दर दृश्यले नेपालीको त मन लोभ्याउँछ, नै। अझ जापानी र युरोपेली त यस्तो दृश्य हेर्दा भुतुक हुन्छन्। नेपालका पाल्पाली, पुर्वेली, मनाङ्गी सबैले अलग अलग हिमाल हेर्छन्। धेरै मानिसलाई अग्लो हिमाल हेरेर पूरा आनन्द लिने मन हुन्छ। नेपालमा एक दुई मात्र होइन, सयौं हिमाल छन्। हिमाललाई चम्किलो सूर्यले पहेंलो बनाउँछ। प्रशस्त हिउँ थुप्रने केही हिमालमा अचेल हिउँ नदेख्दा पहाड र हिमाली मानिसमा चिन्ता बढेको छ। नेपाल समृद्ध हुन हिमाल, पहाड, तराई सबै क्षेत्र र क्षेत्रका जनता समृद्ध हुनु जरूरी छ। राष्ट्रका समस्याबाट मुक्त हुन हाम्रा जोजो मान्छे पीडित छन् ती ती मान्छेले मात्र होइन जोसुकैले चिन्ता लिन आवश्यक छ। कस्तो देश बनाउने र कति छिटो वा ढिलो काम गर्ने भन्ने जिम्मेवारी नेपाल सरकारको हो। त्यसका लागि जुम्ली, मधेसी, हिमाली, पहाड सबैको हित सोची नेपालका हिमालको रक्षा गर्नु पर्छ।

७. २०७१ पुस्तक प्र.नं. ९

तलको अनुच्छेदहरू पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर लेख्नुहोस् :

(१०)

ग्रामीण खानेपानी व्यवस्थापनमा सार्वजनिक वा सामुदायिक धाराको ठुलो महत्व छ। धेरै जसो जनताले खानेपानीको सेवा यिनै धाराहरूबाट प्राप्त गर्दछन्। सार्वजनिक स्थलमा राखिने धारा सार्वजनिक हो भने केही घरहरू मिली सबैले केही शुल्क तिर्ने गरी सामूहिक प्रयोजनका लागि लिइने धारा सामुदायिक धारा हो। हाल सार्वजनिक धारा प्रायः राखिदैनन्। सार्वजनिक धाराको कसैले उत्तरदायित्व वहन नगर्ने परिपाटी भएकाले सामुदायिक धाराको चलन आएको हो। सामुदायिक धाराहरू राख्दा एक अर्काको उचाइको फरक ५० मिटर तथा एक अर्काको दूरी १५० मिटरभन्दा बढी हुनु हुँदैन।

प्रत्येक सामुदायिक धारामा ८-१० घर परिवारले प्रयोग गर्न सक्ने गरी वाटाघाटाको सुविधा तथा फोहोर पानीको निकास आदिलाई हेरी स्थान छनोट गर्नुपर्दछ। पानीको क्षमता राम्रो भएको अवस्थामा र उपभोक्ता समितिले निजी धारा पनि दिने नीति बनाएका खण्डमा निजी धारा वितरण पनि गर्न सकिन्छ। यसबाट सेवाको स्तर बढ्नुका साथै वितरण प्रणालीलाई दिगो बनाउन र आर्थिक पक्षलाई समेत सबल बनाउन सकिन्छ। उपभोक्ता समिति तथा धाराबाट सेवा लिने व्यक्तिहरूको सामूहिक छलफलद्वारा सामुदायिक धाराको स्थल छनोट गर्नुपर्छ। निजी धाराहरू वितरण गर्ने सोच भएमा सर्वेक्षण गर्दाकै बखत समुदायले सर्वेक्षण टोलीलाई वताउनु पर्छ। निजी धाराहरू राख्ने भएमा सोही अनुसार पानीको स्रोत पनि

पर्याप्त हुनुपर्दछ ।

प्रश्नहरू

- क) गाउँघरमा किन सार्वजनिक वा सामुदायिक धाराहरू राखिन्छन् ?
 ख) सार्वजनिक धारा र सामुदायिक धारामा के भिन्नता हुन्छ ?
 ग) सामुदायिक धाराहरू राख्दा बाटाघाटाका बारेमा पनि किन सोच्नु पर्छ ?
 घ) सामुदायिक धारासँगै निजी धारा पनि वितरण गर्ने नीतिबाट के फाइदा हुन्छ ?
 ङ) 'वितरण' र 'सर्वेक्षण' शब्दको अर्थ लेख्नुहोस् ।

८. २०७१ पूरक प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेदलाई एक तृतीयांशमा सङ्क्षेपीकरण गर्नुहोस् : (५)

शिक्षामा महिलाहरू पछि पर्नुमा आर्थिक तथा सामाजिक कारणहरू नै प्रमुख भए तापनि देशको भौगोलिक बनावट तथा विगतको राजनीतिक कारण पनि रहेको थियो । शिक्षामा महिला सहभागिता कम हुनुका आर्थिक र सामाजिक कारणका रूपमा आर्थिक विपन्नता, शैक्षिक चेतनाको कमी, परम्परागत सामाजिक धारणा, अन्धविश्वास तथा रुढिवाद, छिटो विवाह, घरायसी काममा महिलाको बढी संलग्नता आदिलाई लिन सकिन्छ । यस्तो अवस्थामा महिला शिक्षाको उपयुक्त विकासका लागि उल्लिखित कारणहरूलाई ध्यानमा राखेर योजना बनाई कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्दछ । खास गरी महिला शिक्षाप्रति रहेका नकारात्मक धारणा, अन्धविश्वास, सामाजिक भेदभाव हटाई शैक्षिक चेतनामा अभिवृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सबैले पढ्न पाउने अधिकारको कदर गर्दै छोरीहरूलाई स्कूल पठाउने कार्यमा समाजलाई अभिप्रेरित गरिनु आवश्यक छ । त्यसै गरी भौगोलिक दृष्टिले विकट र दुर्गम क्षेत्रहरूमा विद्यालय तथा अन्य शिक्षण संस्था खोल्ने कामलाई प्राथमिकता दिनु र विपन्न वर्गका लागि आयमूलक कार्यक्रम तथा उपयुक्त रोजगारीको अवसर सृजना गरिनु आवश्यक देखिन्छ ।

९. २०७१ सेट सी प्र.नं. ९

तलको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनु होस् : (१०)

भारत र तिब्बतसँग नेपालको व्यावसायिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक सम्बन्ध हजारौं वर्ष अघिदेखि चल्दै आएको हो । बुद्धकै समयदेखि व्यापारीहरूका जमात नेपाल भारत आवत जावत गरेका प्रमाण बौद्ध साहित्य र कौटिल्यको अर्थशास्त्रले दिएका छन् । विभिन्न देशका जनताको आवागमनले भाषिक माध्यमको विस्तार हुँदै गयो । बुद्ध कालतिरै संस्कृत र त्यसका अपभ्रंश पाली, बज्जी, मागधी आदि सम्पर्क भाषाले नेपाल र भारतलाई जोड्न थालेका थिए । अहिलेका नेपाली, हिन्दी, कुमाउनी, गढवाली, अवधी, भोजपुरी, मैथिली, वङ्गाली आदि भाषा संस्कृतवाटै बनेका हुन् । संस्कृत मूलका हुनाले यी भाषा एक अर्का समूहले चाँडै सिकेर परस्पर विचारको आदान प्रदान गर्न सक्छन् । नेपाली भाषाको पुख्यौली खोज्दै जाँदा कर्णाली प्रदेशमा तिन हजार वर्षदेखि विकसित हुँदै आएको खस भाषासम्म पुगिन्छ । जुन भाषा विभिन्न जाति, जनजातिको सामञ्जस्यवाट दसौं शताब्दी तिर विकासको विशिष्ट चरणमा पुग्यो । त्यस वेलादेखि जुम्लाको सिंजा राज्य विस्तारित हुँदै केदारदेखि काठमाडौंसम्म फैलिनै क्रममा खस भाषाले पनि त्यसरी विस्तारित भएका क्षेत्रका अनेक जात जातिका बिचमा फैलिनै अवसर पनि भेट्टायो र समय समयमा राजकीय भाषाको रूप पनि लियो । त्यसै भाषामा ग्रन्थ, अभिलेख लेखिँदै गए । मुसलमानी आक्रमणवाट बच्ने क्रममा भारतका मैदानी भागवाट शरणार्थीका रूपमा हिन्दु लगायतका विभिन्न संस्कृतिका जातिहरूको ठुलो सङ्ख्या कुमाउँ गढवाल र पश्चिमी पहाडतिर प्रवेश गर्‍यो । त्यहाँ अटाउन नसके पछि तिनीहरू अझ पूर्वतिर फैलिनै क्रममा वागमती, कोसी, मेची हुँदै आसाम, बर्मासम्म पनि पुगे । त्यस अभियानले सिंजाको खस भाषालाई सिङ्गो नेपाल र त्यसभन्दा पूर्वका पहाडी प्रदेशको समेत सम्पर्क भाषा बन्नै अवसर प्रदान गर्‍यो ।

प्रश्नहरू:

- क) नेपाली भाषाको विकास कसरी भएको हो ।
- ख) नेपाली भाषाको पुख्यौली खोज्दै जाँदा कहाँसम्म पुगिन्छ ?
- ग) नेपाली भाषाले कसरी राजकीय भाषाको रूप लियो ?
- घ) नेपाली भाषा सम्पर्क भाषा हुनाका कारण के के हुन् ?
- ङ) भाषिक माध्यम र सम्पर्क भाषा पदावलीको अर्थ लेख्नुहोस् ।

१०. २०७१ सेट सी प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्य मुख्य पाँच वटा बुँदा टिपोट गर्नु होस् : (१)

नेपाली राष्ट्रियता कुनै एउटा जाति विशेष, कुनै शक्तिशाली राजा वा लोकप्रिय नेताको बलले स्थापित र विकसित भएको होइन । हाम्रो भूमिले प्रचुर प्राकृतिक सम्पदा, जैविक विविधता, समशीतोष्ण जलवायु र पूर्वी गोलार्द्धको मध्य विन्दुका कारण भौगोलिक विविधता जस्ता विशेषता बोकेको छ । भूगोलको नक्सामा चारैतिरबाट स्केलले नाफोस्- हाम्रो देश एसिया, अफ्रिका, युरोप र अस्ट्रेलियाको ठिक मध्य भागमा विश्वको सबभन्दा अग्लो गजुर सगरमाथाको शिर ठाडो पारेर सानदार ढङ्गले उभिएको छ । हाम्रो पूर्वतिर मङ्गोले संसार छ- हेर्नुहोस् एकै खाले अनुसार । पश्चिमतिर हेर्नु होस्- चुच्चो नाके संसार, नैऋत्य र आग्नेय श्याम वर्णको निम्नो जगत् दक्षिणतिर हेर्नु होस्- द्रविड भूमि । एउटै सानो देशमा चारै प्रजातिको बहुरङ्गी सदाबहार प्रदर्शनी देखाउँछौं हामी । माघको जाडोमा आउनु हुन्छ भने तराईको न्यानो लुम्बिनी र जनकपुर आदिमा स्वागत गर्छौं । गर्मीमा पाल्नु हुन्छ भने माछापुच्छ्रे र सगरमाथाको शीतल काखमा सेवा गर्छौं । अरु जुनसुकै मौसममा आउनु होस्, महाभारत र चुरेका वस्ती र नगरहरूमा सर्वत्र स्वागत छ ।

११. २०७१ सेट डी प्र.नं. ९

तलका अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनु होस् : (१०)

खगोल विज्ञान विश्व भौगोलिक इतिहासमा प्राचीन विज्ञानका रूपमा स्थापित छ । अहिले खगोल विज्ञानका क्षेत्रमा धेरै महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू प्राप्त भई सकेका छन् । यसतर्फको वैज्ञानिक अध्ययन अहिले ज्ञान ब्रह्माण्डीय पिण्डबाट पनि अज्ञात ग्रह तथा पिण्डको रहस्य खोतल्न लक्षित भएको छ । स्पष्टतः अहिलेका खगोलविद्हरू ब्रह्माण्ड निर्माणको भौतिक तथा रासायनिक प्रक्रियाको अध्ययनमा जुटेका छन् । खगोल विज्ञानको इतिहास कलाउने हो भने हामीले प्राचीन सम्भयतासम्म पुग्नै पर्दछ । उत्पत्ति कालदेखि नै मानव जातिले ग्रह तथा आकाशीय पिण्डहरूका विषयमा जानकारी राख्न गरेको प्रयासलाई खगोल अध्ययनको पहिलो प्रहर मान्न सकिन्छ । ग्रहहरूको प्रक्रिया, जलवायु वा मौसम अनि मौसमको परिवर्तन यी प्राग्मानवका प्रारम्भिक जिज्ञासाहरू थिए । प्राचीन मिस्रका नागरिकहरूले प्रत्येक वर्ष बाढी आउनुपूर्व आकाशमा नक्षत्र एक निश्चित स्थिति हुन्छ भन्ने पत्ता लगाए । यो पर्यवेक्षण नै प्रमाणयुक्त खगोल अध्ययनको पहिलो पाइलो थियो । यो खोजपनि नै उनीहरूलाई नक्षत्रयुक्त आकाशको मानचित्र बनाउन सफलता मिल्यो । फलतः मिस्रवादीहरू यसकै आधारमा पञ्चाङ्ग निर्माण गर्न सफल पनि भए र उनीहरूले नै एक वर्षमा ३६५ दिन हुन्छ भन्ने पत्ता लगाए । सूर्य तथा चन्द्र ग्रहणको भविष्यवाणी आजको आधुनिक खगोल विज्ञानमा सहज बनि सकेको छ । प्राचीन वेविलोनवासीहरू ग्रह तथा नक्षत्रको अध्ययन गरी सूर्य तथा चन्द्र ग्रहणको भविष्यवाणी गर्न पहिलोपल्ट सफल भएका थिए । वर्षलाई महिना, सप्ताह, दिन, घण्टा, र मिनेटमा बाँड्ने प्रक्रिया पनि वेविलोचवाटै प्रारम्भ भएको छ । उनीहरूको सोचाई थियो - आकाश ठुलो चाल्ने जस्तै छ जसमा अक्षरद्वय छिद्रहरू छन् र यिनै छिद्रहरूवाट पृथ्वीमा वर्षा हुन्छ ।

प्रश्नहरू:

- क) अहिले खगोल वैज्ञानिकहरू कुन कुराको अध्ययनमा केन्द्रित छन् ?
- ख) खगोल अध्ययनको प्रमाणयुक्त पहिलो पाइलो के थियो ?

- ग) वर्षमा २६५ दिन हुन्छन् भन्ने कुरा के आधारमा पत्ता लागेको हो ?
 घ) वेविलोनबासीहरूले के कुरामा सफलता प्राप्त गरे ?
 ङ) 'पर्यवेक्षण' र 'मानचित्र' शब्दको अर्थ लेख्नुहोस् ।

१२. २०७१ सेट डी प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्य मुख्य पाँच वटा बुँदा टिपोट गर्नु होस् : (५)
 विज्ञानको उन्नतिले मानव समाजलाई सभ्यताको शिखरमा पुऱ्याउन ठूलो योगदान दिएको छ । उन्नतिको क्रम कहिल्यै रोकिँदैन, कहिल्यै तोडिँदैन । विज्ञानमा क्षेत्रमा नयाँ नयाँ खोजहरू भई रहेका छन्, नयाँ नयाँ उपलब्धिहरू प्राप्त भइ रहेका छन् । जीवन अहिले वढी संश्लिष्ट तर वढी सुविधायुक्त पनि हुँदै गइ रहेको छ । केही हदसम्म मानिसले प्रकृतिलाई बुझ्न सफल भएको छ भने अझ धेरै हदसम्म बुझ्न बाँकी पनि छ । अब त प्रकृतिका गल्तीहरूलाई उसको पिँधसम्मै पुगेर त्यसलाई सच्याउने काममा पनि वैज्ञानिकहरू लाग्न थालेका छन् र उत्साहजनक सफलता पनि प्राप्त गरेका छन् । आनुवंशिक अभियान्त्रिकी (जेनेटिक इन्जिनियरिङ) का क्षेत्रमा पाएको उपलब्धिले नयाँ आशा र नयाँ परिणतिहरूका साथै नयाँ आशङ्काहरू पनि जन्माएको छ ।

१३. २०७० पूरक प्र.नं. ९

तलका अनुच्छेद पढी अन्त्यमा सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनु होस् : (१०)
 मानिसका मनमा उठ्ने सङ्गीतमय भावनाहरूको ज्वार भाषाको माध्यम अँगाली बग्यो भने त्यो कविता हुन्छ । त्यसैले कविताका तिन केन्द्रीय तत्व हुन् - भावना, सङ्गीत र भाषा । साहित्यका कविता बाहेकका गद्य विद्यामा पनि मानव भावना र भाषाको संयोग हुने गर्दछ तर त्यहाँ सङ्गीत अपेक्षित हुँदैन । गद्य विद्याका कथा, उपन्यास आदिले छोटो वा लामो कथाको आधार लिई जीवनका भावनाहरूलाई व्यक्त गर्दछन् भने नाटकले भावनाको नाटकीकरणलाई नै मुख्य रूपमा अँगाल्छ । कविताले भने लयात्मक सङ्गीत वा अलिकति उन्मुक्त गद्य सङ्गीतको आधार नलिई सुख छैन । त्यसैले साहित्यका अरु विधाबाट कवितालाई छुट्टयाउने आधार यसले अँगाल्ने मानवीय हृदयको सङ्गीतमय धारा नै हो । यो धारा ज्यादा नियमित भयो भने छन्दोबद्ध कविता बन्दछ अनि ज्यादा मुक्त रह्यो भने गद्य कविता बन्दछ तर छन्दोबद्ध कविता वा पद्यमा पनि लयात्मक अनुशासन मात्र हुँदैन । यसमा पनि सङ्गीतका स्वतन्त्र सम्भावनाहरू रही रहन्छन्, किन्तु कम मात्रामा । त्यस्तै गद्य कविताको मुक्त सङ्गीतमा पनि लयात्मक अनुशासनका न्यूनतम तत्व रही रहन्छन् अन्यथा त्यो गद्य कविता नभई विलकुल गद्य बन्न पुग्दछ । त्यसैले एउटाले धेरैथोर अनुशासन र कम स्वतन्त्रतामा आफ्नो उच्च लयात्मकताको विन्दु भेट्दछ भने अर्काले कम अनुशासन र वढी मुक्तताको परिधिमा सङ्गीतको अर्को सफलता शिखरको अन्वेषण गर्दछ । कविताको आदि रूप गीत थियो र त्यो सङ्गीत प्रधान रह्यो । गीतकै कोखबाट कविता शिशुले क्रमशः सङ्गीतलाई साध्यका सट्टा साधन बनाई भावनाको सूक्ष्म यात्रामा कलाका नयाँ आयामहरू खोज्यो भने गद्य कविताको यस लामो यात्रामा गद्य र पद्यका साँधमा गद्य कविताको नयाँ सिमान्त प्रदेशको आविस्कार भयो । यस प्रदेशमा सङ्गीत अझ गौण भई रहि नै रहेको छ तर भावनाका ज्यारमा त्यसले कविताका कलात्मक नयाँ सम्भावनाहरू खोज्दै छ ।

प्रश्नहरू:

- क) कविता भनेको के हो ?
 ख) गद्य र पद्य कवितामा लयात्मक सङ्गीतका दृष्टिले के भिन्नता पाइन्छ ?
 ग) गीत र पद्यमा के अन्तर छ ?
 घ) गद्य कविताको आविस्कार कसरी भयो ?
 ङ) 'अपेक्षित' र 'न्यूनतम' शब्दको अर्थ लेख्नु होस् ।

१४. २०७० पुरक प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्य मुख्य पाँच बुँदा टिपोट गर्नु होस् : (५)
रिस कसैमाथि जाइ लाग्ने वा कसैलाई हानि नोक्सानी गर्ने मानसिक प्रतिक्रिया हो । रिसाएको व्यक्ति खतरनाक र डरलाग्दो हुन्छ । रिस उठ्नाको मूल कारण निराशा हो । व्यक्ति आफ्नो चाहना पूर्ति गर्ने वा आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्ने कोसिसमा हुन्छ । लक्ष्य प्राप्तमा कुनै बाधा उत्पन्न भएमा उसको चाहना पूर्ति हुन सक्दैन र निराशा आउँछ । निराशाले बाधकप्रति वा आफैँप्रति रिस उत्पन्न गर्छ । अतः निराश भई रिसाएको व्यक्ति सर्व प्रथम बाधा हटाउन बाधक माथि जाइ लाग्छ । यसरी जाइ लाग्दा पनि बाधा हट्न सकेन भने भन अरु निराशा थपिन्छ । आफ्नै अयोग्यता वा असमर्थतामा रिस उठ्न सक्छ । यस्तो अवस्थामा व्यक्ति दुखी र शोकातुर हुन्छ । ऊ आफूले आफैँलाई धिक्कार्दछ । आत्महत्या तथा अन्य आफैँलाई कष्ट दिने कार्य यस्तै व्यक्तिबाट नै भएको देखिन्छ ।

१५. २०७० सेट सी प्र.नं. ९

तलको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनु होस् । (१०)
कुनै पनि आन्दोलनलाई मार्ग दर्शन गर्न निश्चित विचार, सिद्धान्त र प्रतिबद्धताको आवश्यकता पर्दछ । अहिले महिला अधिकार र समानताका लागि हिंसा र अशान्ति होइन, सम्झौताको आन्दोलनबाट समाधान खोज्नु पर्छ । महिलामाथि नकारात्मक रूपमा पारिएको सामाजिक प्रभावलाई परिवर्तन गराउनु पर्छ । प्रत्येक महिलाले आफूमाथि परेको अत्याय, अत्याचार र शोषणबाट आफ्नो हक, अधिकार र कर्तव्यप्रति सचेत हुने अभियानमा निरन्तर वैचारिक र व्यावहारिक रूपमा लागि रहनु नै 'नारीवाद' हो । यो अभियानमा महिला मात्र होइन, पुरुष पनि सामेल भएर सहयोग गर्नु आवश्यक छ । पुरुष र महिला दुवै पक्षको सहयोग र सद्भावबाट मात्र नारावादी आन्दोलन सबल ढङ्गले अगाडि बढाउन सकिन्छ । जसरी विश्वको कुनै पनि आन्दोलन नारी सहभागिताविना सफल भएको छैन, त्यसै गरी महिला अधिकार र समानताको आन्दोलन पनि पुरुषको सहभागिताविना सफल हुन गाह्रो हुन्छ । महिलाहरू आफैँ उत्पीडनको सिकार भएका हुन्छन् । उनीहरूले अत्याचार र शोषणको भुक्तमान सहेंका हुन्छन् भने पुरुषहरूले महिलामाथि परेको त्यो शोषण अनुभूत गरेका हुन्छन् तर त्यो शोषण र भुक्तमानका कारक पुरुषहरू होइनन् । त्यसको कारक भनेको हाम्रो सामाजिक संरचना हो जसका आधारमा मूल्य र मान्यताहरू निर्धारित भएका छन् । समाजले महिला र पुरुषलाई लैङ्गिक विभेदका नाममा उनीहरूमा जिम्मेवारी र दायित्व पनि फरक फरक बनाइदिएको छ, जसले महिलाहरूमाथि सधैं गलत प्रभाव पारि रहेको छ तर नारीवादी आन्दोलन भनेर आज पूर्वीय र पाश्चात्य जगतमा प्रशस्त बनाइहरू सुन्ने गरिन्छ र नारीवादलाई भिन्न भिन्न रूपमा बुझ्दै र बुझाउँदै आएको पनि पाइन्छ ।

प्रश्नहरू:

- आन्दोलनलाई अगाडि बढाउन केको आवश्यकता पर्दछ ?
- 'नारीवाद' लाई कसरी बुझ्न सकिन्छ ?
- नारीवाद आन्दोलनका लागि पुरुषको सहयोग किन आवश्यक छ ?
- महिलामाथि गलत प्रभाव पार्ने कुरा के के हुन् ?
- 'समानता' र 'लैङ्गिक विभेद' को अर्थ लेख्नु होस् ।

१६. २०७० सेट सी प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्यमुख्य पाँच वटा बुँदा टिपोट गर्नु होस् : (५)
विश्व श्रम बजारमा घरेलु श्रम जसरी एउटा प्रमुख क्षेत्र बनेको छ । त्यसै गरी विकसित मुलुकहरूमा घरेलु श्रमलाई उच्च महत्वका साथ लिएको पाइन्छ । यद्यपि यो अझै पनि त्यति धेरै सम्मानित पेसाका रूपमा स्थापित हुन भने सकि रहेको छैन । जे होस्, घरेलु श्रमिकको उपस्थितिले महिलाहरूलाई घर बाहिरको पेसा र क्षेत्रमा सहभागी र क्रियाशील हुने कुरामा विश्वभर नै धेरै योगदान गरेको छ । हाम्रै देशको सन्दर्भमा हेर्ने हो भने पनि

महिलालाई घर बाहिरको उत्पादन, सेवामूलक पेसा र अन्य क्षेत्रको काममा सहभागी गराउन धरेलु श्रमिकको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। यसका आधारमा पनि के बुझ्न सकिन्छ भने समाजमा यी श्रमिकहरूको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ तर यहीनै अर्को तितो वास्तविकता पनि छ। स्वयम् ती महिला वा पुरुषहरूले समेत धरेलु श्रमिकको त्यो महत्वपूर्ण योगदानलाई स्वीकार गर्न सकेको पाइँदैन। अनि समाज र राज्यले पनि उनीहरूलाई श्रमिकको रूपमा स्वीकार गर्न नसकेको तथ्यलाई पनि यहाँनै उल्लेख गर्नु पर्छ। धरेलु श्रमिकको समस्या हाम्रो समाजमा खुला गोप्य (ओपन सेक्रेट) सत्यका रूपमा रहेको छ।

१७. २०७० सेट डी प्र.नं. ९

तलका अनुच्छेदहरू पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनु होस् : (१०)

जीवको विकासमा विभिन्न तरिकाले सुधारहरू हुँदै आए, सर्वप्रथम हड्डी नभएका जनावरहरू थिए तर तिनीहरू लामो समयसम्म बाँच्न सक्दैनथे तसर्थ हड्डीको विकास भयो। तिनीहरूको सबैभन्दा पहिले ढाडको हड्डी विकास भयो। हामीले जनावरलाई विभाजन गरेका छौं - हड्डी भएको र हड्डी नभएको जनावर। मानिस र जनावर जुन तिमी वरिपरि देख्छौं, तिनीहरू वास्तवमै हड्डी भएका प्राणी हुन्।

तिमीले साधारण जनावर देखेका छौं, जस्तै: माछा, जसले फुल पाछ र त्यत्तिकै छोडि दिन्छ। तिनीहरूले एक पटकमा हजारौं फुलहरू पाछ्न्। फुलको सुरक्षा नगर्ने हुनाले तिनीहरूका धेरै जसो फुलहरू नष्ट हुन्छन् वा अन्य प्राणीले खाइ दिन्छन्: केही मात्र माछाका रूपमा पैदा हुन्छन् तर हामीले केही विकसित जनावरलाई परीक्षण गरेको खण्डमा तिनीहरूले थोरै बच्चा पैदा गरेको भएतापनि राम्ररी हेरचाह गरेको पाउँछौं।

कुखुराको पोथीले पनि फुल पाछ। पोथीले फुललाई शरीरले छोप्छ। यसरी चल्लाको जन्म हुन्छ। चल्ला उत्पादन गरी सकेपछि त्यसलाई केही समयसम्म खानेकुरा खुवाउँछ। जब चल्ला ठूलो हुन्छ तब मात्र पोथीले हेरचाह गर्न छोड्छ।

स्तनधारी जनावरहरूले फुल पाइँदैनन् तर तिनीहरूले फुल आफ्नो शरीरभित्रै राख्छन् र एउटा विकसित बच्चालाई जन्म दिन्छन्। कुकुर, बिरालो, खरायो आदिलाई उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्छ। बच्चालाई जन्म दिएपछि यिनीहरूले दूध चुसाउँछन्। यसरी आमाले बच्चालाई राम्ररी स्याहार सुसार गर्छन्।

प्रश्नहरू:

- हड्डीको विकास कसरी भयो ?
- माछाका धेरैजसो फुलहरू कसरी नष्ट हुन्छन् ?
- कुखुराको पोथीले कसरी चल्ला जन्माउँछ ?
- स्तनधारी जनावरका आमाले बच्चाको स्याहार सुसार कसरी गर्छन् ?
- 'स्तनधारी' र 'परीक्षण' शब्दको अर्थ लेख्नु होस्।

१८. २०७० सेट डी प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्य मुख्य पाँच वटा बुँदा टिपोट गर्नु होस् : (५)

उचाई सँगसँगै वायु मण्डलमा अक्सिजनको चाप आंशिक रूपमा घट्दै जान्छ। सात हजार फिट माथिको उचाइमा पुगेपछि हावापानीमा परिवर्तन हुने भएकाले त्यसमा बस्न बानी पर्नु पर्ने हुन्छ। यस अवस्थामा पल्मोनरी भेन्टिलेसन र पफ्युजन बढ्छ, प्लाज्मा भोल्युम घट्छ। मिगौलाबाट वाइकावॉनेट बढी निस्कन्छ तर यी सबैले हेमोग्लोबिन र हेमाटो किटको स्तर कायमै राखि रहन्छन्। १४ हजार फिटमा हृदय गति र मुटुबाट निस्कने रगतको मात्रा बढ्छ र पल्मोनरी आर्टेरी प्रेसर बढ्छ। शारीरिक दृष्टिले योग्य र स्वस्थ मानिसहरू यहाँ राम्रैसँग हावापानी सहन सक्छन्। त्यसैले कम सतहमा बसेको व्यक्तिभन्दा माथिल्लो सतहमा बसेको व्यक्तिले बढी काम गर्न सक्दछ। यसलाई सहन नसकेमा श्वास दर बढ्छ, अलिकति टाउको दुख्ने, भकिने, सजिलैसँग थाक्ने र बढी निदाउने हुन्छ।

१९. २०६९ प्र.नं. ९

तलका अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नु होस् : (१०)

मानिसका मनमा उठ्ने सङ्गीतमा भावनाहरूको ज्वार भाषाको माध्यम अँगाली बग्ग्यो भने त्यो कविता हुन्छ। त्यसैले कविताका तिन केन्द्रीय तत्व हुन्- भावना, सङ्गीत र भाषा। साहित्यका कविता बाहेकका गद्य जस्ता विधामा पनि मानव भावना र भाषाको संयोग हुने गर्दछ तर त्यहाँ सङ्गीत अपेक्षित हुँदैन। गद्य विधाका कथा, उपन्यास आदिले छोटो वा लामो कथाको आधार लिई जीवनका भावनाहरूलाई व्यक्त गर्दछन् भने नाटकले भावनाको नाटकिकरणलाई नै मुख्य रूपमा अँगाल्छ। कविताले भने लयात्मक सङ्गीत वा अलिकति उन्मुक्त गद्य सङ्गीतको आधार नलिई सुख छैन। त्यसैले साहित्यका अरु विधाबाट कवितालाई छुट्ट्याउने आधार यसले अँगाल्ने मानवीय हृदयको सङ्गीतभय धारा नै हो। यो धारा ज्यादा नियमित भयो भने छन्द बन्दछ अनि ज्यादा मुक्त रहयो भने गद्य कविता। तर छन्दोबद्ध कविता वा पद्यमा पनि लयात्मक अनुशासन मात्र हुँदैन। यसमा पनि सङ्गीतका स्वतन्त्र सम्भावनाहरू रही रहन्छन्। किन्तु कम मात्रामा। त्यस्तै गद्य कविताको मुक्त सङ्गीतमा पनि लयात्मक अनुशासनका न्यूनतम तत्व रहि रहन्छ। अन्यथा त्यो गद्य कविता नभई विलकूल गद्य बन्न पुग्दछ। त्यसैले एउटाले धेरथोर अनुशासन र कम स्वतन्त्रतामा आफ्नो उच्च लयात्मकताको विन्दु भेट्दछ भने अर्काले कम अनुशासन र बढी मुक्तताको परिधिमा सङ्गीतको अर्कै सफलताको शिखरको अन्वेषण गर्दछ। कविताको आदि रूप गीत थियो र त्यो सङ्गीत प्रधान रहयो। गीतकै कोखबाट जन्मिएको कविता शिशुले क्रमशः सङ्गीतलाई साध्यको सट्टा साधन बनाई भावनाको सूक्ष्म यात्रामा कलाका नयाँ आयामहरू खोज्यो भने गद्य कविताको यस लामो यात्रामा गद्य र पद्यका साँधमा गद्य कविताको नयाँ सीमान्त प्रदेशको आविष्कार भयो। यस प्रदर्शमा सङ्गीत अझ गौण भई रहि नै रहेको छ तर भावनाका ज्वारमा त्यसले कविताका कलात्मक नयाँ सम्भावनाहरू खोज्दै छ।

प्रश्नहरू

- क) कविता भनेको के हो र यसलाई अरु विधाबाट केले अलग पार्दछ ?
- ख) गद्य र पद्य कवितामा लयात्मक सङ्गीतका दृष्टिले के फरक पाइन्छ ?
- ग) गीत र पद्यमा के अन्तर रहेको छ ?
- घ) गद्य कविताको आविष्कार कसरी भयो ?
- ङ) 'अपेक्षित' र 'सीमान्त प्रदेश' को अर्थ लेख्नु होस्।

२०. २०६९ प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्यमुख्य पाँच बुँदा टिपोट गर्नु होस् : (५)

नेपाली राष्ट्रियता कुनै एउटा जाति विशेष, कुनै शक्तिशाली राजा वा लोकप्रिय नेताको बलले स्थापित र विकसित भएको होइन। हाम्रो भूमिले प्रचुर प्राकृतिक सम्पदा, जैविक विविधता, समशीतोष्ण जलवायु र पूर्वी गोलार्द्धको मध्य विन्दुका कारण भौगोलिक विविधता जस्ता विशेषता बोकेको छ। भूगोलको नक्सामा चारैतिरबाट स्केलले नाप्नेस-हाम्रो देश एसिया, अफ्रिका, युरोप र अस्ट्रेलियाको ठिक मध्य भागमा विश्वको सबभन्दा अग्लो गजुर सगरमाथाको शिर ठाडो पारेर सानदार ढङ्गले उभिएको छ। हाम्रो पूर्वतिर मङ्गोल संसार छ हेर्नेस, एकै खाले अनुहार। पश्चिमतिर हेर्नेस -चुच्चो नाके गोरु संसार, नैऋत्य र आग्नेयमा श्याम वर्णको निग्रो जगत्। दक्षिणतिर हेर्नेस-द्रविड मूमि। एउटै सानो देशमा चारै प्रजातिको बहुरङ्गी, सदावहार प्रदर्शनी देखाउँछौं हामी। माघको जाडोमा आउनुहुन्छ भने न्यानो लुम्बिनी र जनकपुर आदिमा स्वागत गर्छौं। गर्मीमा पाल्नुहुन्छ भने माछापुच्छ्रे र सगरमाथाको शीतल काखमा सेवा गर्छौं। अरु जुनसुकै मौसममा आउनुहोस्, महाभारत र चुरेका बस्ती र नगरहरूमा सर्वत्र स्वागत छ।

२१. २०६८ प्र.नं. ९

तलको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस्: (१०)

नेपालको मेचीदेखि महाकालीसम्मको भू-भागमा अनेक उपत्यका पाइन्छन्। मध्य पश्चिमको सुर्खेत उपत्यका, दाङ र देउखुरी उपत्यका, पोखरा उपत्यका, चितवन, नवलपुर उपत्यका, काठमाडौँ उपत्यका, सिन्धुली माडी उपत्यका र अरु नदी किनारका अनेक उपत्यका छन्। भूगर्भवेत्ता विद्वानहरूको भनाइ अनुसार यी उपत्यकामा पहिले जल भरिएको थियो र करिव अढाई लाख वर्ष पहिले यी उपत्यकाबाट पानी निस्केर बाहिर गयो। सम्भवतः यी सबै उपत्यकाको पानी त्यसपछि खुल्यो होला। पानी बगेर गएपछि यहाँ जङ्गल भयो होला र जीवजन्तु पनि आफ्नो आहाराको खोजीमा यसतर्फ अग्रसर भएको हुनुपर्छ। त्यसपछि आदि मानव पनि आफ्नो जीवन निर्वाहका लागि यसतर्फ सिकार गर्न पस्यो होला। पहिले मानवको जीवन यायावरीय भए पनि पछि केही स्थिर हुँदै गयो। आजभन्दा दश हजार वर्ष पहिलेसम्म मानव पुरानै पाषाण युगको क्रममा थियो। तर इसापूर्व सात हजारदेखि पाँचहजार वर्षतिर आएर आफ्नो जीवन नवपाषाण युगमा पुऱ्यायो। यस समयमा मानवले कृषिकर्म अपनाउन थाली सकेको थियो।

प्रश्नहरू:

- नेपालका उपत्यकाहरूमा कति वर्ष पहिले जङ्गल उत्पन्न भएको थियो ?
- आदि मानव यी उपत्यकामा पस्नुअघि यहाँ कस्तो वातावरण थियो ?
- मानवले यायावरीय जीवन विताउनुको कारण के हो ?
- माथिको अनुच्छेदका लागि उपयुक्त शीर्षक के हुन सक्छ ?
- 'भूगर्भवेत्ता' र 'पाषाण युग' को अर्थ के हो ?

२२. २०६८ प्र.नं. १०

तलको अनुच्छेद पढी मुख्यमुख्य पाँच बुँदा टिपोट गर्नुहोस्: (५)

शिरताजको रूपमा हिमरतले सजिएको राष्ट्र नेपाल आफ्नो अनुपम प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाका कारण पर्यटन उद्योगका लागि सशक्त भूमि बन्न सक्ने देखिन्छ। यद्यपि प्रचार प्रसार विना यस उद्योगको भविष्य अँध्यारोतिर धकेलिन सक्ने यथार्थलाई पनि नकान्न सकिन्न। तसर्थ पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि देशका ऐतिहासिक, भौगोलिक, सांस्कृतिक एवम् विभिन्न नेपाली कला कौशल झल्काउने खालका स्तरीय पोस्टर एवम् पत्र पत्रिका विश्वभर फैलाउन पर्दछ। यसका साथै पर्यटक स्वयम् पनि प्रचार प्रसारको सबल माध्यम बन्न सक्ने यथार्थका आधारमा उनीहरूको सन्तुष्टि नै पर्यटन उद्योगको सफल सम्भावनाका लागि प्रथम भरोसा मान्न सकिन्छ। यसका लागि सेवा भावनाले प्रेरित हुँदै होटलहरूको शुल्कभन्दा सुविधालाई ध्यानमा राखेर गुणत्मक कार्य सञ्चालन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ। त्यस्तै गरी निजी क्षेत्रमा सञ्चालित नेपालका ट्रामल एजेन्सी र ट्रेकिङ व्यवसायीहरूले पनि स्वस्थ प्रतिस्पर्धाका साथ आफ्नो उद्यमशीलता बढाउनु पर्ने देखिन्छ। यसका साथै पर्यटन विकासमा यातायातको भूमिका पनि निकै महत्वपूर्ण मानिन्छ। नेपाल भूपरिवेष्टित मुलुक भएकोले यो देश जल यातायातको सुविधाबाट वञ्चित छ। यही तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी हामीले पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि वर्तमान मानव जीवनको महत्वपूर्ण आधार यातायातको प्रबन्ध सुव्यवस्थित र सङ्गठित रूपबाट गर्नु अनिवार्य हुन्छ। यिनै कुरालाई साकाररूप दिन नेपालले पनि केही समयका अन्तरालमा 'नेपाल भ्रमण वर्ष' को आयोजना गर्दै आएको छ।

एकाइ २: अनुच्छेद लेखन, पत्र रचना र व्यावहारिक लेखन

अड्क ५

१. २०७२ सेट सी प्र.नं. ११

- कक्षा ११ को पाठ्यक्रममा आधारित पुस्तकहरू पठाइ दिन अनुरोध गर्दै रञ्जना पुस्तक पसल, खलङ्गाको तर्फबाट साभा प्रकाशनलाई लेख्ने पत्रको नमुना तयार पार्नुहोस्। (५)
- ख) सार्क सम्मेलनको तयारीका सिलसिलामा काठमाडौँ उपत्यकामा तीन दिन सार्वजनिक विदा दिइने सम्बन्धी गृह मन्त्रालयद्वारा प्रकाशन गरिने सूचनाको नमुना तयार

पानुहोस् ।

२. २०७२ सेट डी प्र.नं. ११

- क) कैलालीको धनगढी स्थित सम्मूहना पुस्तक भण्डारका तर्फबाट ललितपुरको पुल्चोक स्थित साभा प्रकाशनलाई विभिन्न खालका पुस्तकहरू पठाइ दिनका लागि अनुरोध गर्दै पत्र लेख्नुहोस् । (५)
- ख) रगतको अभावले विरामीहरू सडकटमा परेको कारण खुलाई सर्व साधारणलाई रक्तदान गर्न अनुरोध गर्दै रक्त सञ्चार केन्द्र काठमाण्डौले तयार पार्ने एउटा सूचना लेख्नुहोस् । (५)

३. २०७२ सेट इ प्र.नं. ११

- क) आफ्नो विद्यालयको वार्षिकोत्सव कार्यक्रममा प्रमुख अतिथिलाई बोलाउने निमन्त्रणा पत्रको नमुना तयार गर्नुहोस् : (मानौं तपाईंको विद्यालयको नाम 'जनता उमावि, नेपाल' हो ।) (५)
- ख) 'सवैको नेपाली' किताबको प्रचार प्रसारको उद्देश्यले साभा प्रकाशनका तर्फबाट निकालिने विज्ञापनको नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् । (५)

४. २०७१ पूरक प्र.नं. ११

- क) आफ्नो विद्यालयबाट प्रदान गरिने जेहेन्दार छात्रवृत्ति पाऊँ भनी प्राचार्यलाई एउटा निवेदन लेख्नुहोस् । (५)
- ख) मनकामना यातायातले निकट भविष्यमा सञ्चालन गर्न लागेका सुविधा सम्पन्न बसका बारेमा गरिने विज्ञापनको नमुना तयार गर्नुहोस् । (५)

५. २०७१ सेट सी प्र.नं. ११

- क) साभा प्रकाशन ललितपुरलाई सम्बोधन गरी विभिन्न साहित्यिक पुस्तकहरू पठाइ दिन माग गर्दै प्रतिभा पुस्तक भण्डार भापाका तर्फबाट व्यावसायिक पत्र लेख्नु होस् । (५)
- ख) कक्षा एघारको वार्षिक परीक्षाको प्रवेश पत्र लिन आउँदा आफूले बुझाउनु पर्ने बाँकी शिक्षण शुल्क बुझाइ सक्न सूचित गर्दै रातमाटा उच्च माविका तर्फबाट दिइने सूचनाको नमुना तयार पार्नु होस् । (५)

६. २०७१ सेट डी प्र.नं. ११

- क) तपाईंको ठाउँमा खानेपानीको उचित प्रबन्ध हुन नसक्दा उत्पन्न भएका समस्यातर्फ सम्बन्धित पक्षको ध्यानाकर्षण गराउँदै सम्पादकलाई चिठी लेख्नु होस् । (५)
- ख) मकालु बैकले आफ्नो बैकमा खाता खोल्न अनुरोध गरी ग्राहकहरूलाई आह्वान गर्ने किसिमको एउटा आकर्षक विज्ञापनको नमुना तयार पार्नुहोस् । (५)

७. २०७० पूरक प्र.नं. ११

- क) आफ्नो घरमा खानेपानीको नयाँ लाईन जडान गरी दिन अनुरोध गर्दै स्थानीय खानेपानी कार्यालयलाई सम्बोधन गरी एउटा निवेदन लेख्नुहोस् । (५)
- ख) उच्च माध्यमिक तहको 'सवैको नेपाली' पाठ्यपुस्तकका विशेषता औँल्याउँदै विज्ञापनको नमुना तयार पार्नु होस् । (५)

८. २०७० सेट सी प्र.नं. ११

- क) तपाईंको गाउँघरमा बढि रहेको फोहोर मैलाको प्रदूषणले पार्न सक्ने असरलाई रोक्नका लागि सम्बन्धित पक्षको ध्यानाकर्षण गराउँदै स्थानीय पत्रिकाका सम्पादकलाई चिठी लेख्नु होस् । (५)
- ख) वार्षिकोत्सव कार्यक्रममा शिक्षक-विद्यार्थीलाई अनिवार्य उपस्थित हुनका निम्ति आह्वान गर्दै चन्द्रोदय उच्च मा.वि.का तर्फबाट प्रकाशित गरिने सूचनाको नमुना तयार पार्नुहोस् । (५)

९. २०७० सेट डी प्र.नं. ११

- क) स्थानीय पुस्तक व्यवसायीले कक्षा एघार र बाह्रका निम्ति आवश्यक पाठ्यपुस्तक मगाउन साक्षा प्रकाशनलाई लेख्ने व्यावसायिक पत्रको नमुना तयार पार्नु होस् । (५)
ख) प्राविधिक गडबडीका कारण तिन दिनसम्म टेलिफोन सेवा अवरुद्ध हुने विषयलाई समेटि नेपाल टेलिकमले तयार पार्ने एउटा सूचना लेख्नु होस् । (५)

१०. २०६९ प्र.नं. ११

- क) तपाईंका गाउँघरमा वर्षा याममा बाढीबाट हुन सक्ने क्षितिलाई रोक्नका लागि कुनै पहल नहुँदा त्यसबाट पैदा हुने समस्यातर्फ सम्बन्धित पक्षको ध्यानाकर्षण गराउनका निम्ति स्थानीय पत्रिकाका सम्पादकलाई चिठी लेख्नु होस् । (५)
ख) सगरमाथा विक्री भण्डारले उत्पादन गरेको स्वादिलो बिस्कुटको विक्री प्रवर्धन गर्ने उद्देश्यले प्रसारित गर्नुपर्ने विज्ञापनको नमुना तयार पार्नु होस् । (५)

११. २०६८ प्र.नं. ११

- क. आफ्नो जिल्लाबाट पठनपाठनका लागि काठमाडौं आएका विद्यार्थीहरूको 'वनभोज' कार्यक्रमका लागि आयोजकका तर्फबाट निकालिने एउटा सूचनाको नमुना तयार पार्नु होस् । (५)
ख. आफ्नो घरमा खानेपानीको पाइप जडान गरिदिन अनुरोध गर्दै स्थानीय खानेपानी कार्यालयलाई सम्बोधन गरी एउटा निवेदन लेख्नुहोस् । (५)

एकाइ ३: निबन्ध, टिप्पणी र प्रतिवेदन लेखन

अङ्क १५

१. २०७२ सेट सी प्र.नं. १२

आफूले गरेको कुनै शैक्षिक भ्रमणलाई समेटि १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन लेख्नुहोस् । (५)

२. २०७२ सेट सी प्र.नं. १२ अथवा

'खाद्यान्न समस्या र यसको समाधान' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् । (५)

३. २०७२ सेट सी प्र.नं. १३

तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दमा नघटाई निबन्ध लेख्नुहोस् : (१०)

- क) नेपालको जलसम्पदा
ख) मेरो देश: मेरो स्वर्ग
ग) वढ्दो महिला हिंसा र यसको रोकथाम

४. २०७२ सेट डी प्र.नं. १२

तपाईंले आफ्नो कलेजका साथीहरूसँग गरेको कुनै रमणीय ठाउँको शैक्षिक भ्रमणका मुख्य मुख्य कुराहरू समेटि १५० शब्दसम्मको प्रतिवेदन लेख्नुहोस् । (५)

५. २०७२ सेट डी प्र.नं. १२ अथवा

'नेपालमा वढ्दो हवाई दुर्घटना' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् । (५)

६. २०७२ सेट डी प्र.नं. १३

तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दमा नघटाई निबन्ध लेख्नुहोस् : (१०)

- क) लोकतन्त्रको जग: विधिको शासन
ख) सामाजिक उत्थानमा महिलाको भूमिका
ग) मेरो भविष्यको योजना

७. २०७२ सेट इ प्र.नं. १२

आफूले गरेको शैक्षिक भ्रमणलाई विषय बनाई १५० शब्द सम्मको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुहोस् । (५)

८. २०७२ सेट इ प्र.नं. १२ अथवा

'वैदेशिक रोजगारीका फाइदा र बेफाइदा' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् । (५)

१. २०७२ सेट इ प्र.नं. १३

- तल दिइएका कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दसम्मको निबन्ध लेख्नुहोस् : (१०)
- क) नेपाली युवाहरूमा राष्ट्रप्रेम
ख) मेरो जीवनको अविस्मरणीय क्षण
ग) सामाजिक जागरणमा शिक्षा र सञ्चार ।

१०. २०७१ पूरक प्र.नं. १२

- आफ्नो टोल छिमेकमा आयोजना गरिएको सरसफाई अभियान कार्यक्रमका सबै कुरा समेटि १५० शब्दसम्मको प्रतिवेदन तयार पार्नुहोस् । (५)

११. २०७१ पूरक प्र.नं. १२ अथवा

- 'रोजगारमूलक शिक्षाको खाँचो' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

१२. २०७१ पूरक प्र.नं. १३

- तलका कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दसम्मको निबन्ध लेख्नुहोस्: (१०)
- क) मेरा सुनौला सपना
ख) युवावर्गमा राष्ट्रनिर्माणको दायित्व
ग) स्वच्छ वातावरण: स्वस्थ जीवन

१३. २०७१ सेट सी प्र.नं. १२

- तपाईंको विद्यालयले आयोजना गरेका खेलकुद कार्यक्रमलाई समेटि १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नु होस् । (मान्नु होस्: तपाईंको नाम सुपात्र हो र तपाईंको विद्यालयको नाम कर्णाली उ.मा.वि. विकासनगर हो ।) (५)

अथवा

- 'महङ्गीले जनजीवनमा पारेको असर' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

१४. २०७१ सेट सी प्र.नं. १३

- तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दसम्मको निबन्ध लेख्नुहोस् । (१०)
- क) सविधानको महत्त्व
ख) नेपालमा खेलकुदको विकास
ग) मेरो बाल्यकाल

१५. २०७१ सेट डी प्र.नं. १३

- आफ्नो विद्यालयमा सम्पन्नभएको सरसफाई कार्यक्रमका सबै कुरा समेटि १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नु होस् । (मान्नु होस्: तपाईंको नाम परीक्षा हो र तपाईंको विद्यालयको नाम नेपालतारा उ.मा.वि. धर्मस्थान हो ।) (५)

अथवा

- 'ग्रामीण क्षेत्रमा स्वास्थ्योपचारको समस्या' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

१६. २०७१ सेट डी प्र.नं. १३

- तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दसम्म निबन्ध लेख्नुहोस् । (१०)
- क) मेरो भविष्यको योजना
ख) बढ्दो महँगी र बेरोजगारी
ग) नेपालका प्राकृतिक सम्पदाहरू

१७. २०७० पूरक प्र.नं. १२

- आफ्नो विद्यालयले आयोजना गरेको शैक्षिक भ्रमण कार्यक्रमका सबै कुरा समेटि १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार गर्नुहोस् । (५)

(मानौं तपाईंको विद्यालयको नाम नेपाल नगर उच्च मा.वि. र तपाईंको नाम आकृति हो ।)

अथवा

- 'वैदेशिक रोजगारप्रतिको आकर्षण' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नु होस् ।

१८. २०७० पूरक प्र.नं. १३

तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस् । (१०)

- क) मेरो देश: मेरो स्वर्ग
ख) लोकतन्त्रको आवश्यकता र महत्व
ग) नेपालमा बढ्दो बेरोजगारी समस्या

१९. २०७० सेट सी प्र.नं. १२

आफूले गरेको कुनै एक भ्रमणको विषयलाई समेटी १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नु होस् । (५)

अथवा

'बढ्दो महँगी' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

२०. २०७० सेट सी प्र.नं. १३

कुनै एक शीर्षकमा २५० शब्दसम्मको निबन्ध लेख्नुहोस् : (१०)

- क) मेरो जीवनको उद्देश्य
ख) देश विकासमा युवाहरूको भूमिका
ग) शान्ति, समृद्धि र विकास

२१. २०७० सेट डी प्र.नं. १२

लालुपाते युवा क्लबले आयोजना गरेको कविता गोष्ठीका सबै विवरण समेटी १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नुहोस् । (५)

अथवा

'बढ्दो महिला हिंसा' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

२२. २०७० सेट डी प्र.नं. १३

तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस् । (१०)

- क) मेरो जीवनको लक्ष्य
ख) देश विकासमा सञ्चार क्षेत्रको भूमिका
ग) लोडसेडिङले नेपाली जनजीवनमा पारेको असर

२३. २०६९ प्र.नं. १२

नेपाल पर्यटक वर्षका अवसरमा पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्ने उद्देश्यले तपाईंको सहरमा सम्पन्न भएको सांस्कृतिक कार्यक्रमका सबै कुरा समेटी १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नु होस् ।

२४. २०६९ प्र.नं. १२ अथवा

'सहरी क्षेत्रमा बढ्दो अपराध' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नु होस् । (५)

२५. २०६९ प्र.नं. १३

दिइएका कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस् : (१०)

- क) मेरो रमाइलो यात्रा
ख) नेपाल : सुन्दर, शान्त र विशाल
ग) देश विकासमा महिला सहभागिता

२६. २०६८ प्र.नं. १२

आफ्नो विद्यालयमा सम्पन्न वार्षिकोत्सव कार्यक्रमका सबै कुरा समेटी १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन तयार गर्नुहोस् । (५)

(मान्नुहोस्: तपाईंको नाम आदित्य हो र तपाईंको विद्यालयको नाम तिलिचो उ.मा.वि. नेपालनगर हो ।)

२७. २०६८ प्र.नं. १२ अथवा

'शिक्षित युवाको विदेश पलायन' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् । (५)

२८. २०६८ प्र.नं. १३

- तल दिइएका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस्
 क. हाम्रा पाहुना: पर्यटक
 ख. मैले चाहेको नयाँ नेपाल
 ग. सामाजिक उत्थानमा महिलाको भूमिका

(१०)

एकाइ ४: कृतिसमीक्षा/साहित्यिक रचनाको पठन
 क. कविता

अङ्क १५

१. २०७२ सेट सी प्र.नं. १५क

- तलको कवितांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको एक, दुई वाक्यमा उत्तर दिनुहोस् : (५)
 भोक यदि देश हो भने
 हर्क बहादुरभन्दा सुकिलो अर्को देश हुन सक्तैन
 शोक यदि देश हो भने
 हर्क बहादुरभन्दा ठुलो अर्को देश हुन सक्तैन

प्रश्नहरू:

- अ) "भोक यदि देश हो भने" भन्नुको तात्पर्य के हो ?
 आ) हर्क बहादुर किन सुकिलो छ ?
 इ) शोकलाई किन देश भनिएको हो ?
 ई) यस कवितांशको मूल भाव के हो ?
 उ) हर्क बहादुर र देशमा के समानता छ ?

२. २०७२ सेट डी प्र.नं. १५ क

- तलको कवितांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको एक, दुई वाक्यमा उत्तर दिनुहोस् : (५)
 भट्टीमा भात पाकि रहेछ
 भात सँगसँगै कान्छीको लाज पाकि रहेछ
 भट्टीमा मासु पाकि रहेछ
 मासु सँगसँगै कान्छीको आँसु पाकि रहेछ
 भट्टीमा रक्सी विकि रहेछ
 रक्सी सँगसँगै कान्छीको श्री विकि रहेछ

प्रश्नहरू:

- अ) "भात सँगसँगै कान्छीको लाज पाकि रहेछ" भन्नुको तात्पर्य के हो ?
 आ) कान्छीको आँसु किन पाकेको हो ?
 इ) कान्छीको श्री कसरी विकि रहेछ ?
 ई) यस कवितांशको कान्छीको अवस्थाको कस्तो चित्रण गरेको छ ?
 उ) यस कवितांशको मूल भाव के हो ?

३. २०७२ सेट इ प्र.नं. १५ क

- तलको कवितांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको एक, दुई वाक्यमा उत्तर दिनुहोस् : (५)
 चियाको कित्ती जस्तै भकभकी उम्लि रहेको दुःखी मन अनि
 रक्सीका बोटलहरूसित रिति रहेको वैँसालु यौवनलाई
 विवशताका भोका थाली र कचौराहरूमा पस्केर
 सन्तप्त मुस्कानहरूले उदासी बाँडि रहिछ
 कान्छी भट्टी थापि रहिछ ।

प्रश्नहरू:

- अ) 'सन्तप्त मुस्कानहरूले उदासी बाँडि रहिछ' भन्नुको तात्पर्य के हो ?
 आ) कान्छीको मन किन चियाको कित्ती जस्तै भकभकी उम्लि रहेको हो ?